

УДК 32:316.772.5

Ю.А. Данько

АСТРОТУРФІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІРТУАЛЬНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

У статті йдеться про використання технологій впливу та маніпулювання громадською думкою за допомогою «нових медіа». З одного боку нові медіа використовуються як ефективний інструмент мобілізації для масових акцій та з іншого боку, вони можуть використовуватися як інструмент для управління аудиторією. Розглядається походження понять «астротурфінг» та «грасрутинг». Також зазначається проте, що не слід ототожнювати ці поняття. Детально розкривається поняття «астротурфінгу» як інструменту для маніпулювання, фальсифікацій та управління громадською думкою.

Ключові слова: Інтернет, інформаційні технології, віртуальне спілкування, громадська думка, «астротурфінг», «грасрутинг», тролінг.

В статье идет речь об использовании технологий манипулирования общественным мнением с помощью использования «новых медиа». С одной стороны новые медиа используются как эффективный инструмент мобилизации для массовых акций, но с другой стороны, они могут использоваться как инструмент для управления аудиторией. Рассматривается происхождение понятий «астротурфинг» и «грасрутинг». Также отмечается то, что не следует отождествлять эти понятия. Подробно раскрывается понятие «астротурфинг» как инструмента для манипулирования, фальсификаций и управления общественным мнением.

Ключевые слова: Интернет, информационные технологии, виртуальное общение, общественное мнение, «астротурфинг», «грасрутинг», троллинг.

The article is about using technology to manipulate public opinion through the use of «new media». On the one hand new media are used as an effective tool for mobilizing mass actions and on the other hand, they can be used as a tool to control the audience. Consider the origin of the concepts of «Astroturfing» and «Grassroots». It is also noted that one should not identify these concepts. Details revealed the concept of «Astroturfing» as a tool for manipulation, fraud and control public opinion.

Key words: Internet, information technology, virtual communication, public opinion, «Astroturfing», «Grassroots» trolling.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток інформаційного суспільства і бурхливий розвиток Інтернету сприяли появі нових феноменів,

які у інформаційних реаліях сьогодення потребують наукового вивчення та прогнозування.

Ключовим трендом розвитку Інтернету як засобу політичної комунікації є формування і зростання ролі «нових медіа», а саме соціальних мереж і блогів, «характерних низьким рівнем підконтрольності, значним мобілізаційним потенціалом, що сприяє високій соціальній самоорганізації громадян» [6, с. 129]. Розвиток Інтернет-технологій призводить до того, що сьогодні відбувається формування специфічної Інтернет-субкультури, яка включає різні компоненти та виконує певні соціальні функції [1, с. 47].

Нові комунікативні технології сильно розширили можливості спілкування, але й одночасно принесли і нові проблеми, сьогодні проблеми давно відомі в просторі реальному починають переноситися у простір віртуальний. Поширення Інтернету не лише як інформаційної, але як і комунікативної мережі приносить в наше життя поняття кіберзлочинності, віртуальних «брудних технологій», несанкціонованої рекламної розсилки, інформаційного спаму, та інших негативних явищ [15].

Минуле десятиліття ознаменувалося появою інструменту для управління думкою громадськості в Інтернеті. За реалій сьогодення громадське життя пронизане інформаційними потоками, які повністю віртуалізовані в Інтернеті. Цілком природно, що цей ресурс використовується для реалізації завдань по зміні думки громадськості різними групами впливу. Абсолютна більшість людей, так чи інакше здатних впливати на інформаційний простір, включені в процес обговорення важливих проблем і формування інформаційних потоків [14].

Аналіз актуальних досліджень. Зарубіжні та сучасні вітчизняні науковці приділяють достатньо уваги аналізу різних аспектів щодо ініціювання процесів комп'ютерного спілкування. Проблеми маніпулятивних технологій у ЗМІ торкалися у своїх роботах такі провідні фахівці у сфері комунікації, як: Г. Шиллер, Г. М. Маклюен, А. Моль, П. Ф. Лазарсфельд, Т. Адорно, Х. Ортега-і-Гассет, С. Московічі, Я. М. Засурський, С. Г. Кара-Мурза,

Е. Л. Доценко, Г. Г. Почепцов. Проблеми комунікації та комунікативної поведінки успішно вивчали Н. І. Формановська, А. А. Шунейко. Сучасні засоби віртуальної маніпуляції та пропаганди досліджувала А. С. Сафонова.

Метою статті є узагальнення та доповнення наукової інформації про поняття астротурфіngu у мережі Інтернет як нового засобу віртуальної маніпуляції та політичної пропаганди.

Виклад основного матеріалу. З початку 60-х рр. ХХ ст. вплив на маси з метою штучного формування їхніх потреб та інтересів, а відтак управління соціально-політичними процесами різного масштабу, набув ознак глобальних технологій політичного маніпулювання. Що подібне явище є ознакою та інструментом саме демократичного суспільства підкреслюють Т. Адорно, Г. Шиллер, П. Лазерсфельд, бо в ньому наявна ілюзія функціонування її демократичних інститутів, зокрема, таких, як громадська думка.

Загалом друга половина ХХ ст. характеризується похваленням інтересу до проблем штучного формування громадської думки. Особливе зацікавлення дослідників, зважаючи на інформаційний характер епохи, та зокрема, стрімкий розвиток ЗМК, викликають мас-медіа як канали та ретранслятори впливу на громадську думку.

Однією із визначальних тенденцій розвитку сучасного суспільства є різке зростання ролі та значення інформаційних технологій. Які, власне, і є основним двигуном змін у соціальній структурі, економіці, у політичній сфері, які спричинили до перевороту у свідомості людини та значно розширивши межі можливого, інколи, щоправда, лише віртуально [13].

В інформаційному суспільстві спілкування в мережі Інтернет, у тому числі в соціальних мережах та Інтернет-форумах стає потребою багатьох людей, яка активно реалізується та дозволяє ділитися своїми проблемами, отримувати поради, висловлювати свою думку. Тотальна анонімність, притаманна Інтернет-комунікації, супроводжується тим, що спілкування не завжди здійснюється позитивно. У спілкуванні стираються грані

допустимого, мова і форми спілкування стають все більш далекими від культури і права, а це найчастіше веде до негативності у спілкуванні.

«Віртуальне спілкування» яке відбулося завдяки появі Інтернету стало для багатьох ресурсом і відкрило додаткові соціальні можливості. Анонімність, допустима в Інтернеті, дозволяє людині експериментувати з різними соціальними ролями та різними «Я», не боячись негативної оцінки або соціальних санкцій, які б відбулися при спілкуванні наживо [3, с. 178].

Сьогодні Інтернет як засіб маніпуляції посідає одне з головних місць, в якому формуються нові форми соціального спілкування. Саме Інтернет є засобом маніпуляції, контролю та управління свідомістю, коли оформлення повідомлень реалізується шляхом модифікації інформації про події чи факти з використанням таких прийомів як фабрикація фактів, пропаганда, створення паніки [7].

Поки що розуміння сутнісних характеристик і ролі соціальних мереж як глобальних політичних гравців не закріпилося в соціальному знанні. Експертне співтовариство визнає, що з одного боку соціальні мережі – це ефективний інструмент для мобілізації на масові акції. З іншого боку, соціальні мережі не управляють своєю аудиторією. У всякому разі, поки не управляють повністю.

Тим не менш, на просторі мережевої комунікації існують технології управління аудиторією. Соціальні мережі здаються повністю прозорими, об'єктивними і вільними від ідеології лише на перший погляд. В полі публічної політики, активно використовуються технології Інтернет-дискусій за участю «веб-бригад».

«Веб-бригади» – контрольовані замовником Інтернет-користувачі, основна мета яких – формування потрібної замовнику громадської думки та маніпуляція суспільною думкою в Інтернеті. У зв'язку з цим, з'явився спеціальний термін «астротурфінг» [6, с. 130–131]. Термін «астротурфінг» отримує актуальність як у ЗМІ так і в соціальних мережах.

Сам термін бере початок не з наукової сфери. «Astroturfing» буквально означає «штучну траву, якою покривають футбольні чи інші поля», походження терміна йде від назви популярного бренду «AstroTurf» – синтетичного покриття, що заміняє траву на стадіонах [2]. Це поняття досить активно закріплюється серед учасників віртуальної мережі.

У політичному сенсі астротурфінг є протилежністю «спонтанним народним рухам» – «грасрутингу». Під грасрутингом розуміються спонтанні, істинні політичні рухи, організовані самими громадянами з метою відстоювання своїх прав.

Вперше термін «grassroots» грасрутинг (коріння трави) виник у США в 1912 році, використовував його сенатор Альберт Єремія Беверидж. Виступаючи на з'їзді Прогресивної партії, сенатор сказав, що «партія виникла з коріння, з того ґрунту, які є основними людськими потребами». Термін прижився і увійшов у мову сучасної американської політології.

Термін «астротурфінг» у 1970-му році був застосований сенатором від штату Техас Ллойдом Бентсеном. У той час Л. Бентсен змагався з майбутнім президентом США Джорджем Бушем-старшим за місце в Сенаті США. Тоді команда Дж. Буша ініціювала «народні рухи» на підтримку республіканців. Виступаючи перед виборцями, Л. Бентсен назвав такі керовані групи «штучною травичкою», а не справжніми рухами «від коренів, від ґрунту». Термін також прижився в політології, втім, як і технологія створення штучних народних рухів [9].

Астротурфінг – це використання сучасного програмного забезпечення, або спеціально найнятих оплачуваних користувачів для штучного управління громадською думкою. Застосовується для витіснення думки реальних людей на веб-форумах, для організації підроблених кампаній в Інтернеті, які створюють враження, що велика кількість людей вимагають чогось конкретного, або виступають проти чого-небудь [2], чи написання замовних постів, метою яких є створення враження спонтанної, народної підтримки політика, політичної групи чи партії, продукту, сервісу або події [8]. Його

можна віднести до нового терміну у вітчизняному Інтернет просторі. Іншими словами це формування уявної громадської думки, яка у результаті стає справжньою громадською думкою, що є вигідною для суб'єкту впливу.

Дане поняття відносять до форми кібер-агресії, яка використовує складне програмне забезпечення на Інтернет-форумах. Це так звані «боти», різноманітні «фейкові аканти», «вбудовані банери» прихованого рекламного характеру.

З розвитком соціальних мереж робота «астротурферів» спростилася. Тепер для створення блогу чи мікроблога не потрібно прикладати значних зусиль, потрібен лише комп'ютер, доступ до Інтернету і вміння заповнити реєстраційну форму.

Астротурфінг може застосовуватися для витіснення думки реальних людей на веб-форумах, для фальсифікації громадських кампаній в Інтернет-просторі, у тому числі політичних. Ним користуються політтехнологи, спецслужби, національні уряди різних держав в політичних цілях, і транснаціональні корпорації в бізнес-цілях. Астротурфінг може бути найважливішим каналом реалізації м'якої сили в сучасній політиці [6, с. 129–130].

На думку американського політолога Дж. Маккі, «астротурфінг – це насамперед використання оплачуваних агентів для створення помилкових народних настроїв. Найняті користувачі Інтернет-ресурсів, за допомогою спілкування в соціальних мережах, блогах, форумах та інших засобах Інтернет-комунікації створюють хибне враження про комерційні чи політичні події» [4, с. 309].

Робота «веб-бригад» відбувається наступним чином: використовуючи різноманітні Інтернет ресурси група зацікавлених осіб шляхом створення підставних невеликих акаунтів, із застосуванням певного програмного забезпечення та технологій регулярно і методично запускають в Інтернет вузькоспрямовану інформацію або ставлення до якоїсь інформації. Одна людина з зацікавленої групи управляє декількома десятками підставних

акаунтів, через які від імені різних неіснуючих осіб публікує певну інформацію в мережі, залишає коментарі, тисне на протилежну думку. Таких керуючих безліччю акаунтів в групі маніпуляторів може бути кілька десятків. За рахунок масовості такої інформаційної атаки створюється певний вакуум думки. Будь-яка протилежна думка зникає на тлі подібної атаки. Як тільки бажана мета досягнута (прийнятий певний закон, винесено постанову суду), керівники протестної групи відразу зникають [10].

Мета у астротурфінгу може бути різною: як політичною, економічною так і ідеологічною, аж до суспільно небезпечної радикальної, а саме пропагування ідей расизму, насильства. Астротурфінг в сучасному світі стає досить процвітаючим бізнесом.

Техніка астротурфінгу також використовується в офіційних PR-кампаніях в політиці і рекламі, прагнучі створити враження спонтанності. Мета – приховати дії будь-якої політичної або комерційної організації або сформуванню потрібну реакцію громадськості по відношенню до деяких офіційних осіб, продуктів, послуг або подій. Астротурфінг може здійснюватися різними шляхами: від особи, що формує порядок денний, або від високоорганізованих груп фахівців «астротурферів», які працюють за фінансової підтримки з боку великих корпорацій. Оплата діяльності протестної групи, зазвичай, ведеться через посередника. Робота фахівців, які пишуть ці матеріали, реалізується на основі способу «pay for play» – спочатку гроші, потім робота. В результаті, до аудиторії цілеспрямовано доводиться свідомо помилкова інформація. Особливо активно у цій діяльності беруть участь блогери. За оцінкою зарубіжних фахівців, цей феномен є незаконним та неетичним [5]. Секрет популярності астротурфінг пояснюється досить легко: застосування техніки забезпечує найсильніший резонанс при мінімальних витратах, оскільки люди зазвичай не очікують «промивання мізків» з боку таких же пересічних громадян, як вони самі [14].

Тролінг – це один з інструментів в астротурфінгу, коли в агресивній або жартівливій формі підноситься або коментується якась інформація. Чужа

агресія часто сприймається іншими людьми як впевненість у своїй позиції, що найчастіше притупляє пильність слухача і бажання перевірити справжність інформації. З гумором – аналогічна ситуація, він легко проникає у свідомість, його хочеться повторювати і поширювати, тому його часто використовують [10].

Як вже зазначалося підвищення ефективності астротурфінгу було реалізовано на основі адаптації до його завдань технології «ботів» – спеціальних програм, що виконують автоматично або за заданим розкладом будь-які дії через ті ж інтерфейси, що і звичайний користувач.

Сьогодні в астротурфінгу широке поширення отримали технології віртуальних співрозмовників з природно-мовним інтерфейсом для імітації мовної поведінки людини при спілкуванні з одним або декількома користувачами на основі бази знань, системи реакцій на ключові слова, блоків лінгвістичного, логіко-математичного та семантичного аналізу.

Актуалізація проблеми астротурфінгу визначається не тільки все більш широким застосуванням цього способу маніпуляцій в мережевих медіа в традиційних областях для витіснення думки реальних людей на веб-форумах і вирішення приватних маркетингових завдань. Останнім часом з'явилися масштабні прецеденти використання технологій астротурфінгу в області міждержавних відносин та геополітики для штучного управління громадською думкою, організації фальсифікації в мережі Інтернет, які створюють враження, що велика кількість людей вимагає чогось конкретного або виступає проти.

В інформаційну добу астротурфінг використовується не тільки корпоративними лобістами, маркетологами або політтехнологами, але також спецслужбами для маніпулювання учасниками соціальних мереж і цілими мережевими спільнотами, які налічують вже сотні мільйонів чоловік (Твіттер-революції, обговорення публікацій Вікілікс) [12, с. 306].

Кореспонденти британської газети «The Guardian» зазначають, що астротурфінгом користується команда виборчого штабу кандидата в

президенти США від Республіканської партії Джона Маккейна, торгова мережа «Wal-Mart», в минулому компанія «Sony». Сьогодні, на думку британських журналістів, цей спосіб піару завдяки «новим медіа» активно процвітає, пропонуючи нам певний продукт або кандидата які начебто схвалені громадською думкою [11].

Астротурфінг відносять до нового рівня в розвитку бізнес-тролінгу. Сьогодні це явище знаходиться на підйомі і, на жаль, ми більше не можемо бути впевнені в тому, що те, що ми читаємо в мережі, написано реальними людьми.

Стурбованість з приводу розвитку астротурфінгу висловив у своєму блозі на сайті «The Guardian» – колумніст Дж. Монбіот, який розповів «про цілу армію астротурферів, а простіше – тролів», що впроваджуються в різні мережеві форуми, реалізуючи інтереси певних компаній, і заробляють астротурфінгом на життя [1, с. 50].

Дж. Монбіот також зазначає, що: «Інтернет – чудовий подарунок, який надав нам одну з найбільших демократичних можливостей після загального виборчого права. Але ми ризикуємо втратити це світове надбання через напади армії тролів всіх мастей, багато з яких таємно організовані та / або спеціально навчені» [14].

У XXI столітті астротурфінг також співвідносять як один з засобів ведення інформаційної війни. Звісно основною технологією та інструментом ведення цієї війни виступає мережа Інтернет. Більш точний зміст являє собою розробку, яка дозволяє здійснювати захоплення території і здобувати перемогу над противником без використання звичайних озброєнь або поширених і підконтрольних владі ЗМІ. Астротурфінг і з'явився в зв'язку з розвитком Інтернет технологій, точніше з розвитком засобів комунікацій за допомогою Інтернет технологій та збільшення кількості користувачів Інтернетом і соціальними мережами. Сутність астротурфінгу полягає у використанні соціальних мереж але не Інтернет-мереж, а мереж реального суспільства – соціальних спільнот реальних людей, колективів, груп, рухів,

організацій для створення передумов, для формування необхідної думки. Іншими словами, для того щоб поставити суспільство перед фактом підпорядкування іншим моделям необхідно підготувати суспільство, тобто задати такий інформаційний контекст, щоб суспільство позитивно сприйняло радикальні соціальні трансформації, що відбуваються. Це має сприяти зниженню рівня опору суспільства трансформаціям які відбуваються, або його співучасті в даних трансформаціях, у змінах основних параметрів таким чином, щоб члени суспільства ставали активними учасниками процесів які відбуваються [4, с. 309].

Т. Паскаль вважає, що за своїми методам астротурфери нічим не відрізняються від грассрутерів – також проводяться збір підписів і розсилка листів, влаштовуються пікети і мітинги, проводяться з'їзди і направляються делегації до політичних лідерів. Різниця лише в тому, що в одному випадку ініціатива йде від самих людей, а в іншому – все це є політичним або комерційним проектом, керованим PR-режисерами [9].

Але, все ж по суті. це два протилежних один одному поняття, один з яких (грассрутінг) означає довгу і старанну підготовку своєї аудиторії, яка потім принесе користь кандидату своїми діями без сумнівів у тому, що ініціатива йде «знизу». Астротурфінг же навпаки публічно засуджуваний швидкий спосіб створити імітацію громадської ініціативи за допомогою «підставних» акаунтів у соціальних мережах та підкупу людей. Ці методи використовувалися політиками і до появи соціальних мереж та нових медіа, але саме Інтернет дав можливість з легкістю управляти даними процесами.

Висновки і перспективи подальших вивчень. Інтернет-комунікація являє собою найважливіший інструмент маніпуляції у тому числі у політичному управлінні та забезпеченні лояльності мас до влади. У сучасному суспільстві одним із інструментів влади виступає інформація. Маніпуляція свідомістю за допомогою інформації поступово замінила собою насильство, що тривалий час вважалося єдиним знаряддям правління. Однак, слід відмітити, що сам по собі Інтернет не є тільки інструментом

маніпулювання свідомістю, оскільки маніпуляторами виступають ті сили, що контролюють мережу [7].

Проблема маніпуляції громадською думкою в мережевих медіа, безсумнівно, має не тільки технологічну сторону, але і є відображенням економічних, соціальних, політичних та інших рівнів реальності. Але сьогодні ефективно протистояти маніпулюванню можна використовуючи найсучасніші інформаційні технології, відставання в яких становить серйозну загрозу для її суб'єктів в реаліях сучасного глобального інформаційно-комунікаційного середовища.

Сміливо можна виділити астротурфінг, як ефективний засіб комунікації з соціумом, з метою маніпулювання громадською думкою. Астротурфінг є ефективною технологією для застосування в період передвиборної кампанії для пошуку прихильників або для запуску чуток. Але ця діяльність може бути небезпечною зброєю для цілісності і стабільності держав. У зв'язку з чим, вивчення астротурфінгу і вибудовування можливого захисту від застосування даної технології проти влади, може бути важливим напрямком в рамках забезпечення безпеки країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акулич М.М. Интернет-троллинг: понятие, содержание и формы / М.М. Акулич // Вестник Тюменского государственного университета. — 2012. — №8. — С. 47—54.
2. Астротёрфинг – создание ложного общественного мнения - приемы информационной войны [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://elenaryuyhtia.blogspot.com/2015/04/blog-post_740.html
3. Бочавер А.А. Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий / А.А. Бочавер, К.Д. Хломов // Психология. Журнал Высшей школы экономики. — 2014. — Т. 11. — № 3. — С. 177—191.
4. Государство, политика, социум: вызовы и стратегические приоритеты развития : сб. статей по материалам междун. науч.-практ. конф., 27 ноября 2014 г. / Уральский институт управления-филиал РАНХиГС. — Екатеринбург : УИУ-филиал РАНХиГС, 2014. — 324 с.
5. Зайцева А. Е. Управление информационным пространством: «спин-доктор» и «астротурфер» [Электронный ресурс] / А. Е. Зайцева. — Режим доступа : http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2008/09_10.pdf
6. Казаринова Д. Б. Новые медиа как политические проекты и элементы мягкой силы в современном политическом процессе / Д. Б. Казаринова // Материалах круглого

- стола «Новые медиа в современной политике» в Вестнике РУДН. — Серия Политология. — 2014. — №1. — С.128 — 131.
7. Лісовський П.М. Феномен Інтернету як засіб маніпуляції свідомістю в українському сучасному соціумі [Електронний ресурс] / П.М. Лісовський. — Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2005-3-1/04_Lisovskii.pdf
 8. Монбио Дж. Необходимость защитить интернет от «астротурфинга» приобретает все большую актуальность [Электронный ресурс] / Дж. Монбио. — Режим доступа : <http://inosmi.ru/world/20110318/167458693.html>
 9. Паскаль Т. «Игры на зеленой травке: Grassroots Vs. Astroturfing» [Электронный ресурс] / Т. Паскаль. — Режим доступа : http://www.protektgroup.ru/articles/PR_11/p_11.htm
 10. Политтехнологии: Астротурфинг [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://alexspav.livejournal.com/999.html>
 11. Пятая колонна Интернета, или что такое Астротурфинг? [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.internews.kz/newsitem/29-09-2008/5007>
 12. СМІ и современная культура: к 90-летию заслуженного деятеля науки Республики Беларусь, д-ра филол. наук, проф. Ефросиньи Леонидовны Бондаревой: сб. научн. трудов / [под общей ред. канд. филол. наук доцента Л.П. Саенковой]. — Минск : БГУ, 2012. — 618 с.
 13. Стефанчук У. Інформаційні технології та їхній вплив на формування громадської думки в Україні / У. Стефанчук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — 2008. — Випуск 20. — С. 129 — 133.
 14. Христич А. Высокотехнологичное надувательство [Электронный ресурс] / А. Христич. — Режим доступа : <http://www.management.com.ua/ims/ims188.html>
 15. Шерман О.М. Агресія в Інтернеті [Электронный ресурс] / О.М.Шерман. — Режим доступа : http://ubgd.lviv.ua/moodle/pluginfile.php/14596/mod_folder/content/0/2013_1/SH2013_6.pdf